

FØROYAR Í DAG

Ritstjórar: W. HEINESEN og HEDIN BRÚ

Donsk-føroysk mentan.

Tann norski kulturfilosoffurin Hans E. Kinck skrivar einastaðni um nakrar av sínum landsmonnum, ið royna at knýta nýmótans norsku mentan beinleiðis til ta gomlu oldnorsku, at teir gloyma eitt nógv umráðandi, og tað er at taka »dansktdina» uppi.

Tað er tað sama her hjá okkum. Vit minka um okkum sjálv, um vit leypa um ta dons-kføroysku mentanina.

Danskur andi hevur verið við til at sermerkja ta gomlu føroysku bónda mentanina, hana, ið vit av røttum eru ernir av. Kingos sálmar, til dæmis! Hvi skulu vit stinga tað niður, at hesin mikli sálmatónin við sínum stórsædda myrkri og ljósi fann sær ein sangbotn í tí føroysku fólkasálini? Hann var sum skaptur til tað, og betri sangbotn hevur hesin tóni ivaleyst ongattíð havt. Føroyingar hava tikið ímóti Kingo líka sjálvandi sum teir hava tikið ímóti teimum donsku fólkaúsunum. Her var andi av teirra egna anda, náttúra av teirra egnu náttúru. Yvirhøvur taka tey gomlu nógv meira frískliga og náttúrliga ímóti danskari mentan enn Føroyingar í okkara døgum; nú liggur politiskt pinkulinga-galdur í oyrunum á hverjum manni.

Tað er einki mannminkandi fyri okkum, um vit viðganga tann søguliga sannleikan, at samstundis sum norsk og íslendsk ávirkan ígjøgnum 16. og 17. öld vinknaði burtur, kom ein sterk og ikki litisverd dons-k mentunar-ávirkan aftur í staðið. Teir gomlu Føroyingarirnir tóku hábærsliga ímóti hesum mentunarstreyminum og mistu einki av sínum egna. Eitt frískt instinkt segði teimum, at danskt var danskt og føroyskt var føroyskt, og bæði vóru norðlendsk. Teir dugdu at leggja sær til menningar ta donsku mentan, ið kom til teir gjøgnum sálmar, fólkaúsir og kirkjuligar bækur. Á øllum hesum trimum umráðum hevði Danmark frammiúr dýrgripir at bjóða; ja, taka vit sálmar, er tað valla nakað annað land í verðini, ið kann javnmetast við Danmark.

Tá ið ein bátsskipan treiv í at syngja »Nu flyer jeg til din naade», elln tá ið høgtíðarklæddir brúðleypsgestir tróðu brúðardansin til dons-k orð, hugtókust teir av einum kultus, ið eingin kendi fyri

at vera serliga danskan ella serliga føroyskan; hann var rætt og slætt vaksin fram av tveimum fólkakulturum, ið náttúrliga vóru runnir saman. Tann dansk-føroyska mentanin er ein *verunleiki*, ikki bert romantikk, sum so nógv av teimum stórminnum frá fornöld og miðöld, sum er vordin jóttað fyri okkum hverja ferð sinnini vóru uppi á gosi.

Spyrja vit nú hverja ávirkan dons-k mentan fyrr í tíðini hevur havt á føroyskt fólkalýndi, má svarið verða, at henda ávirkan hevur verið avbera stór, men samstundis á ongum umráðum so átroðkandi at hon gjerdi Føroyingar óføroyskar. Vitugu tó viðganga, at síðan tá er komið at bera á tað bord, at jarðabotnurin fyri eini sovorðnari mentunar-skapan er ikki góður longur.

Hvi? — Ja, hvørjum kemur tað av, at Føroyingar í tíðini framanundan frihandlinum við røttum ryggi og til egið gagn kundu taka ímóti danskari mentunar-ávirkan, men so skjótt frihandlin var komin næstan fóru undir kav av danskari ávirkan?

Vit hava kortini so mangan høyr, at frihandlin var eitt stór-fingið framstíg fyri okkum Føroyingar. Hetta er eisini so rætt sum tað er sagt; men einans viðvíkjandi tí figgjarliga lívinum. Mentunarliga sæð var frihandlin ein húsangur, sum vit lida undir enn. Tann kinesiski múrurin, ið gyrði okkara land burtur frá stórheiminum, var ikki longur. Harvið ók grundarlagið undir okkara gomlu bónda-tradíti burtur. Vit høvdu ikki longur tey amboð, ið gjørdi okkum færi fyri at taka ímóti og gera okkum til góðar av danskari ávirkan. Hartil kom so tað, at tann ávirkan, ið nú beyðst okkum, gjørdist meiri hissini og var av vánaligari slag. Tað var ikki longur tann gamla sálarlaga mentan; nei, nú var tað sepul uppi í, ja í mongum færum stakkala-civilisatión, ið við frihandlinum rak higar til okkum úr Danmark. So leingi Føroyar vóru eitt afturlatið land, var tað altíð sermerkt sum eitt land. Nú gjørdist tað *verunliga* ein danskur landspartur, ein dansk útriðja. Tórshavn umskipaðist í stutta tíð til ein danskan »provinsbý», og frá høvudsstaðnum

Eftirlýsing.

Fólk hava biðið »Før, i dag» um at søknast eftir tíðarríttinum »Várðanum», ið síðani á jólum ikki hevur verið at siggja.

Hann var í avlögvaðum ljósagræm klæðningi, niplutum røksokkum og heldur slunkin og bletkdandur av longum svølti og misrækt. Fólk gita, at hann er vordin leiddur av lívinum og valtrar um sligin á nevið.

Hann, ið hevur borið eyga við Várðan, gerir so væl at siga almenninginum frá. Hann hevur nogvar vinirnar, sum gleddust við hann í hansara vælmakts døgum, og sum fegin vilja geva ein brennandi fyrri at fáa hold aftur á hann.

rak mentunar-uppløysingin spakuliga út yvir bygdirnar.

Tá var tað, Føroyingafelagsrørslan steig upp. Men hetta færdi so aftur við sær, at tað kom tjóðskaparligur skilnaður millum danskt og føroyskt. Tað kundi ikki verða øðrvísi. Hesa leiðina mátti ein náttúrlig og frísk nýmynding ganga.

Jóannes Patursson gav fyrri stuttum í »Dagblaðnum» nekur dømi um tey sniðlop, ið sambandsoddafiskarnir líka frá fyrsta degi av tóku at brúka í teirra politiska galdri. Vit skulu ikki bera í betuflaka fyri hesar sambandspolitikk-ararnar ella royna at skava útyvir tey mistøk, teir hava gjørt. Men eingin kann nokta, at teir høvdu ein fólka-stemning aftanfyrri seg. Tað nyttar einki gálvandi at rópa hesa fólkaræslu eina fólkaræðslu. Um vit ikki vilja rópa sambandsræsluna fyrri at vera eitt slags gongupokur, ið kom oman yvir helvtina av tí føroyska fólkinum, mugu vit duga at skilja, at sambands-afturhaldið hevði eitt føroyskt mentunarligt grundarlag. Tað var týðuligt, at tað hevði sínar røtur í tí aldargomlu bóndamentanini frá monopolhandilstíðini — ein mentan, ið, sum áður sagt, hevði dansk uppiskoytir í sær, men sum kortini ikki hevði mist sitt føroyska serkenni. Eisini sambandsrørslan var í sínum lagi ein føroysk ræsla, ja á sín vis ein tjóðskaparræsla. Bæði sjálvstýrisræsla og sambandsræsla vóru í teirra uppruna merktar av óklárum sinniskenslum; báðar gingu tær ímóti tí tjóðskaparligu og mentunarligu uppløysingini, ið stóðst av frihandlinum. Men tað er tann munur á teimum báðum ræslunum, at sjálvstýrismenninir litu *frameftir* móti nýggjari framgongd fyrri tí serføroyska, meðan sambandsmenninir litu *aftureftir* móti tí gamla tryggja veriháttinum: tí tíðini, tá ið fæ-

oyskt og danskt treivst síð um síð í frið og náðu n. At hetta gamla lagið ikki kundi endurnýggjast og at sambandsrørslan tí gjørdist vónleyst reaktioner, er eitt fyrri seg.

Tað er einki at undrast yvir at tann gamli stríðsmaðurin Jóanes Patursson, sum ígjøgnum eina hálva öld hevur staðið í tí politiska anglettinum, so smátt um smátt er farin at halda tað, at alt politiskt liv í Føroyum snýr seg um persónlig álop á hann. Men vit nýtta Føroyingar hava eitt av tveimum at gera: annaðhvørt at vanvirða helvtina av Føroyingum sum tapingar, ella at royna at siggja alt í einum mentunarsøguligum sjónarringi. Vit eiga at vita og viðganga, at aftanfyrri tann heita partapolitiska bardaga, sum nú í mannsaldrar er farin fram her heima, hómost greinirnar av einum sjáldsamum mentunarstríð, sum — í minni mátt — kann javnmetast við tað tjóðskaparliga mentunarstríðið, ið hevur verið millum Noreg og Ísland, millum Danmark og Noreg millum Danmark og Ísland, millum Svøríki og Finnland og í Norðslesvig. Í øllum hesum fyrirbrigdum hava ræslur verið frammi, ið ikki hava verið ólíkar okkara sambands- og sjálvstýrisræslum. Í øllum færi hevur tann politiski mentunarbardagin verið orsakaður av, at ein sterri mentan hevur troðkað seg inn á eitt minni mentunarumráði, ikki bert sum ein niðurbrótandi faktor — tvørturímóti — men sum fyrr ella síður hevur vakt eina náttúrliga mótsæðu hjá tí minna partinum, ið hevur kent sína serstöðu í vanda.

Hesin mentunarbardagi stendur við her hjá okkum. Okkara politikkarar tykjast tó tverri leggja seg eftir at gera hann til ein mannminkandi hanunga-hegla.